ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 91 (1996)

91 Γ'

Το έγκλημα του βιασμού: θεωρητικές προσεγγίσεις

Άγγελος Α. Τσιγκρής

doi: 10.12681/grsr.700

Copyright © 1996, Άγγελος Α. Τσιγκρής

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Τσιγκρής Ά. Α. (1996). Το έγκλημα του βιασμού: θεωρητικές προσεγγίσεις. *The Greek Review of Social Research*, *91*, 145–174. https://doi.org/10.12681/grsr.700

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 20/04/2024 01:48:11

Επιθ. Κοιν. Ερευνών, 91, 1996, 145-174

*Άγγελος Α. Τσιγκρής**

ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΟΥ ΒΙΑΣΜΟΥ:
Θεωρητικές προσεγγίσεις

Έχουν παρουσιαστεί πολλές θεωρίες, από το χώρο των κοινωνικών επιστημών, για την εξήγηση του φαινομένου της σεξουαλικής βίας, οι οποίες θα μπορούσαν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες: i) τις κοινωνιολογικές, ii) τις ψυχολογικές, iii) τις φεμινιστικές και iv) τις ανθρωπολογικές. Αν και θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τις θεωρίες για το βιασμό σε δύο και μόνο κατηγορίες (κοινωνιολογικές και ψυχολογικές), κρίθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν ξεχωριστά οι φεμινιστικές θεωρίες -οι οποίες έχουν κατά βάση κοινωνικό προσανατολισμό-, γιατί αποτελούν το κυρίαρχο θεωρητικό ρεύμα όσον αφορά στην ερμηνεία του φαινομένου του βιασμού. Από την άλλη μεριά, κρίθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν ξεχωριστά και οι ανθρωπολογικές θεωρίες, οι οποίες -παρά την κοινωνιολογική τους προέλευση- ήταν οι πρώτες θεωρίες που ασχολήθηκαν με την εξήγηση του συγκεκριμένου εγκλήματος.

1. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες έχουν ως πρωταρχικό σκοπό τους την αποκάλυψη και διερεύνηση των αιτίων που οδηγούν στην εκδήλωση σεξουαλικής βίας. Οι θεωρίες αυτές αναζητούν τα αίτια του βιασμού σε όρους του κοινωνικού περιβάλλοντος του δράστη. Στη δεκαετία του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70, οι

* Λιδάκτωρ Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ερευνητές απέδωσαν το έγκλημα του βιασμού στα χαρακτηριστικά των δραστών (Svalastoga,[1] Amir,[2] *University of Pennsylvania Law Review*,[3] Chappell et. al.[4]), στα χαρακτηριστικά των θυμάτων (Svalastoga,[5] Amir,[6] *University of Pennsylvania Law Review*[7]), στα οικολογικά πρότυπα (Chappell et. al.[8]) και στην αναλογία ανδρών-γυναικών στον ευρύτερο πληθυσμό (Svalastoga[9]).

Η μελέτη του Amir είναι η πιο περιεκτική από τις πρώιμες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Η θεωρία του Amir[10] για το βιασμό βασίστηκε στη «θεωρία του υποπολιτισμού της βίας» του Wolfgang,[11] που διατυπώθηκε για το έγκλημα της ανθρωποκτονίας και που σε γενικές γραμμές υποστηρίζει ότι τα κοινωνικά μειονεκτούντα άτομα σχηματίζουν έναν υποπολιτισμό και ένα σύνολο αξιών, που διαφέρουν απ' αυτές του κυρίαρχου πολιτισμού. Λόγω της αδυναμίας τους, τα μέλη αυτού του υποπολιτισμού καταφεύγουν στη βία (συμπεριλαμβανομένου και του βιασμού) για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Η εξαθλίωση και η κοινωνική απομόνωση αυτών των ομάδων τις οδηγούν στην εκδήλωση βίαιης σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Από την έρευνα του Amir, βρέθηκε ότι το 77% των βιασμών που αναφέρθηκαν στα αστυνομικά τμήματα της Philadelphia, κατά τη διάρκεια των ετών της μελέτης του, είχαν διαπραχθεί από δράστες οι οποίοι είχαν ταξινομηθεί ως άτομα χαμηλής κοινωνικής

1. Svalastoga K. (1962), «Rape and social structure», *Pacific Sociological Review*, τόμ. 5, σ. 48-53.

2. Amir M. (1971), *Patterns of forcible rape*, Chicago, University of Chicago Press.

3. *University of Pennsylvania Law Review* (1968), «Police discretion and the judgment that a crime has been commited», Rape in Philadelpia, τόμ. 117, σ. 227-322.

4. Chappell D., G. Geis, S. Schafer και L. Siegel (1971), «Forcible rape: A comparative study of offenses known to the police in Boston and Los Angeles», στο J.M. Henslin (ed.), *Studies in the sociology of sex*, New York, Appleton - Century - Crofts, σ. 169-190.

5. Όπ. π., βλ. σημ. 1.

6. Όπ. π., βλ. σημ. 2.

7. *University of Pennsylvania Law Review* (1968), όπ. π., βλ. σημ. 3.

8. Όπ. π., βλ. σημ. 4.

9. Όπ. π., βλ. σημ. 1.

10. Όπ. π., βλ. σημ. 2.

11. Wolfgang M.E. (1958), *Patterns of criminal homicide*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

θέσης και ως φτωχοί. Για τον Amir, τα παραπάνω στοιχεία υποδηλώνουν ότι ο βιασμός είναι αναπόσπαστο τμήμα μιας υποκουλτούρας των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων, όπου η επιθετικότητα και η εκμετάλλευση των γυναικών είναι καθημερινές πρακτικές.

Το κύριο μειονέκτημα της θεωρητικής προσέγγισης του Amir είναι ότι στηρίχθηκε στα αποτελέσματα μιας έρευνας βασισμένης σε στοιχεία από υποθέσεις βιασμού που είχαν αναφερθεί στην αστυνομία. Τα παραπάνω στοιχεία δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματική εικόνα του βιασμού, αλλά παρουσιάζουν μια μεροληπτική εικόνα που εναρμονίζεται με το στερεότυπο του εγκληματία που φέρει τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των κατώτερων κοινωνικών τάξεων.

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνάς τους, οι Jaffee και Straus[12] διατύπωσαν την άποψη ότι η εκδήλωση βίαιης σεξουαλικής συμπεριφοράς επηρεάζεται από δύο κοινωνικούς παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας είναι η κοινωνική αποδιοργάνωση. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι ένα μεγάλο ποσοστό των διαφοροποιήσεων των αναφερθέντων βιασμών στις επιμέρους Πολιτείες των Η.Π.Α. εξηγείται με βάση τις μεταβλητές της φτώχειας, του βαθμού αστικοποίησης και του ποσοστού των διαζευγμένων ανδρών. Ο δεύτερος παράγοντας, στο θεωρητικό μοντέλο των Jaffee και Straus, είναι ο προσανατολισμός προς τους ρόλους του φύλου και της σεξουαλικότητας, που αναφέρεται με τον όρο «υπερ-αρρενωπότητα». Ο παραπάνω παράγοντας τίθεται με την προϋπόθεση της ύπαρξης μιας ανδροκρατούμενης και βίαιης κοινωνίας, η οποία συνεπάγεται μια βίαιη και ανδροκρατούμενη σεξουαλικότητα. Τέλος, σύμφωνα με το παραπάνω θεωρητικό μοντέλο, όσο εντονότερο είναι το πρότυπο της «υπερ-αρρενωπότητας» μέσα στον ευρύτερο πληθυσμό, τόσο μεγαλύτερο είναι το αναγνωστικό κοινό των πορνογραφικών περιοδικών, καθώς και τα ποσοστά βιασμού. Αλλά και αυτή η θεωρητική προσέγγιση πάσχει από τα ίδια μεθοδολογικά ελαττώματα, μ' αυτά της έρευνας του Amir.

Σύμφωνα με τη θεωρία της «αναλογίας των φύλων» (sex-ratio theory), η οποία παρουσιάστηκε από τον Von Hentig,[13] όσο

12. Jaffee D. και M.A. Straus (1987), «Sexual climate and reported rape: A state-level analysis», *Archives of Sexual Behavior*, τόμ. 16, τεύχ. 2.

13. Von Hentig H. (1951), «The sex ratio», *Social Forces*, τόμ. 30, σ. 443-449.

μεγαλύτερη είναι η αριθμητική υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών, στο συνολικό πληθυσμό μιας κοινωνίας, τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των βιασμών που διαπράττονται. Η θεωρία αυτή αντιμετωπίζει το βιασμό ως συνέπεια της ανδρικής σεξουαλικής αποστέρησης και έλλειψης πηγών για την εκτόνωσή της.

Αρκετές έρευνες πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να ελεγχθεί η παραπάνω θεωρία, όμως καμιά δεν κατάφερε να αποδείξει την εγκυρότητά της. Μια έρευνα που διεξήχθη στη Λανία[14] κατάφερε ν' αποδείξει την παραπάνω θεωρία, όταν συγκρίθηκαν τα ποσοστά βιασμού ανάμεσα στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές. Όταν, όμως, η σύγκριση έγινε μόνο ανάμεσα σε αστικές περιοχές, τότε βρέθηκε ότι η θεωρία του Hentig ήταν ανεπαρκής για την εξήγηση του φαινομένου του βιασμού και της διακύμανσης των ποσοστών του. Στην ίδια έρευνα, βρέθηκε να υπάρχει μεγάλη διαφορά στα ποσοστά του βιασμού, σε πόλεις με την ίδια αναλογία πληθυσμιακής αντιπροσώπευσης των φύλων.

Από την άλλη μεριά, ο Amir[15] έλεγξε την υπόθεση του Von Hentig, χρησιμοποιώντας τα στοιχεία της έρευνάς του που είχε συλλέξει από τους αστυνομικούς φακέλους βιασμού της Philadelphia. Αλλά ούτε ο Amir κατάφερε να αποδείξει ότι ισχύει η παραπάνω υπόθεση. Στην πραγματικότητα, ορισμένα από τα αποτελέσματά του καταλήγουν στο εντελώς αντίθετο συμπέρασμα. Συνεπώς, η θεωρία της αναλογίας των φύλων δε βρέθηκε να επαληθεύεται ερευνητικά.

Οι Schwendinger και Schwendinger[16] παρουσίασαν μια άλλη προσέγγιση του φαινομένου του βιασμού, στηριζόμενοι στην άποψη ότι τα εγκλήματα βίας είναι προϊόντα του καπιταλισμού. Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη, οι αντιφάσεις του καπιταλισμού θα συνεχίσουν να τρέφουν το μίσος και την περιφρόνηση ορισμένων ανδρών προς τις γυναίκες. Οι παραπάνω συγγραφείς προτείνουν ότι, για να επιλύσουμε αυτές τις αντιφάσεις και για ν' απαλλαγούμε από το έγκλημα του βιασμού και τις ψυχολογικές συνέπειες που επιφέρει στα θύματά του, θα πρέπει ν' αλλάξουμε το ταξικό σύστημα της καταπίεσης και να περάσουμε σε μια σοσιαλιστική κοινωνία.

14. Όπ. π., βλ. σημ. 1.

15. Όπ. π., βλ. σημ. 2.

16. Schwendinger J.R. και H. Schwendinger (1974), «Rape myths: in legal, theoretical, and everyday practice», *Crime and Social Justice*, τόμ. 1, σ. 25.

Οι Baron και Straus,[17] προκειμένου να ερμηνεύσουν το φαινόμενο, παρουσίασαν τη θεωρία του «πολιτισμικού πλεονάσματος». Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, ο βιασμός δεν είναι το αποτέλεσμα μόνο των κοινωνικών στάσεων που υποστηρίζουν τη σεξουαλική βία, αλλά υπάρχουν και άλλες πλευρές του πολιτισμού μας που νομιμοποιούν το βιασμό. Αυτό συμβαίνει όταν τα πρότυπα της βίας που κυριαρχούν στις διάφορες εκφάνσεις της κοινωνικής μας ζωής (π.χ., σωματική τιμωρία στα σχολεία, προβολή βίας από τα μέσα ενημέρωσης, κρατική βία, κ.λπ.) γενικευτούν στις σχέσεις μεταξύ των φύλων. Ανάλογα με την έκταση αυτής της γενίκευσης, η βία που ασκείται για κοινωνικά επιδοκιμαζόμενους σκοπούς (μη-σεξουαλικού περιεχομένου) μπορεί να συνδεθεί με συμπεριφορές, όπως ο βιασμός.

Σύμφωνα πάντα με τους Baron και Straus,[18] μια άλλη θεωρία που έχει προταθεί, για την εξήγηση του φαινομένου του βιασμού, είναι η θεωρία της «κοινωνικής αποδιοργάνωσης». Σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της θεωρίας, το έγκλημα και η παρέκκλιση αντανακλούν συνθήκες που διασπούν την ενότητα των τοπικών κοινοτήτων και αποδυναμώνουν την κανονιστική δύναμη των κοινωνικών κανόνων. Παράγοντες αποδιοργάνωσης, όπως η μετανάστευση, η οικογενειακή διάσπαση και η πολιτιστική ετερογένεια, έχουν συνδεθεί με διάφορες εγκληματικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα, έχει αποδειχθεί ερευνητικά ότι τα ποσοστά βιασμού είναι υψηλότερα σε περιοχές που κατοικεί δυσανάλογα μεγάλος αριθμός χωρισμένων και διαζευγμένων ατόμων,[19] καθώς και ότι η γεωγραφική κινητικότητα συνδέεται με το βιασμό.[20]

Τα αποτελέσματα των ερευνών έχουν δείξει ότι υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που συνδέονται με υψηλά ποσοστά βιασμού σε

17. Baron L. και M.A. Straus (1987), «Four theories of rape: A macrosociological analysis», *Social Problems*, τόμ. 34, τεύχ. 5.

18. Όπ. π., βλ. σημ. 17.

19. Blau J.R. και P.M. Blau (1982), «The cost of inequality: Metropolitan structure and violent crime», *American Sociological Review*, τόμ. 47, σ. 114-128. Simpson M.E. (1985), «Violent crime, income inequality, and regional culture: Another look», *Sociological Focus*, τόμ. 18, σ. 199-208. Smith M.D. και N. Bennett (1985), «Poverty, inequality, and theories of forcible rape», *Crime and Deliquency*, τόμ. 31, σ. 295-305. Blau P.M. και R.M. Golden (1986), «Metropolitan structure and criminal violence», *Sociological Quarterly*, τόμ. 27, σ. 15-26.

20. Crutchfield R.D., M.R. Geerken και W.R. Gove (1982), «Crime rate and social integration», *Criminology*, τόμ. 20, σ. 467-478.

μια κοινωνία. Για παράδειγμα, έχει αποδειχθεί ότι στις αστικές περιοχές παρατηρούνται υψηλότερα ποσοστά βιασμού, σε σχέση με τις αγροτικές περιοχές των Η.Π.Α..[21] Συνεπώς, οι περισσότερο αστικοποιημένες περιοχές αναμένεται να παρουσιάσουν μεγαλύτερα ποσοστά βιασμού. Οι έρευνες, επίσης, έχουν δείξει ότι οι βιαστές συνήθως είναι νεαρής ηλικίας, μαύροι και ανύπαντροι.[22] Συνεπώς, οι περιοχές με δυσανάλογο αριθμό νέων, μαύρων και ανύπαντρων κατοίκων, αναμένεται να παρουσιάσουν υψηλότερα ποσοστά βιασμού. Τέλος, αρκετές μελέτες έχουν υποστηρίξει ότι η οικονομική ανισότητα[23] και η ανεργία[24] συνδέονται με τα υψηλά ποσοστά βιασμού σε μια κοινωνία.

Οι παραπάνω έρευνες στηρίζονται στα επίσημα στοιχεία της αστυνομίας και αφορούν στις υποθέσεις βιασμού που έγιναν γνωστές στις διωκτικές αρχές. Οι υποθέσεις βιασμού αυτού του τύπου δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματική εικόνα του συγκεκριμένου εγκλήματος. Μ' αυτόν τον τρόπο, παραμορφώνεται η πραγματική εικόνα του εγκλήματος του βιασμού, του δράστη και του θύματος. Συνεπώς, οι παραπάνω έρευνες πάσχουν από σοβαρό μεθοδολογικό σφάλμα, που τις καθιστά αναξιόπιστες. Μελέτες αυτού του τύπου θα πρέπει να στηρίζονται σε στοιχεία που προέρχονται από έρευνες θυματολογικού περιεχομένου, στις οποίες καταγράφεται η πραγματική εικόνα του φαινομένου. Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, θα μπορούσε κανείς ν' αναρωτηθεί αν οι παραπάνω παράγοντες είναι -όπως ερμηνεύτηκαν από τους ερευνητές- γενεσιουργοί βιασμού ή μήπως απεικονίζουν τα χαρακτηριστικά των εγκλημάτων και των δραστών τους που αναφέρονται στην αστυνομία, καθώς

21. Stack S. και M.J. Kanavy (1983), «The effect of religion on forcible rape: A structural analysis», *Journal for the Scientific Study of Religion*, τόμ. 22, σ. 67-74. Hindelang M.J. και B.L. Davis (1977), «Forcible rape in the United States: A statistical profile», στο D. Chappell, R. Geis και G. Geis (eds), *Forcible rape: The crime, victim and the offender*, New York, Columbia University Press.

22. Katz S. και M.A. Mazur (1979), *Understanding the rape victim: A synthesis of research findings*, John Wiley & Sons. Hindelang και Davis (1977), όπ. π., βλ. σημ. 21. Amir (1971), όπ. π., βλ. σημ. 2.

23. Schwendinger J.R. και H. Schwendinger (1983), *Rape and inequality*, Beverly Hills, C.A., Sage. Stack και Kanavy (1983), όπ. π., βλ. σημ. 21.

24. Chiricos T.G. (1987), «Rates of crime and unemployment: An analysis of aggregate research evidence», *Social Problems*, τόμ. 34, σ. 187-213.

και τα χαρακτηριστικά του θύματος βιασμού που είναι πιθανότερο ν' αναφέρει το έγκλημα στις διωκτικές αρχές.

Από την έρευνα της Alder[25] βρέθηκε ότι ο καλύτερος παράγοντας πρόβλεψης της βίαιης σεξουαλικής επιθετικότητας του ατόμου είναι το αν έχει συναναστροφές και φιλίες με άτομα που ρέπουν προς τη βίαιη σεξουαλική επιθετικότητα. Επίσης, βρέθηκε ότι ο μοναδικός δημογραφικός παράγοντας που συνδέεται με το βιασμό είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο του δράστη. Τέλος, δεν βρέθηκε να υπάρχει κάποια ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα στην κοινωνική τάξη του δράστη και στην εκδήλωση, εκ μέρους του, βίαιης επιθετικής σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Οι Baron και Straus[26] προσπάθησαν να συνθέσουν όλα τα παραπάνω ερευνητικά συμπεράσματα και τις επιμέρους θεωρίες σ' ένα ενιαίο θεωρητικό μοντέλο εξήγησης του φαινομένου του βιασμού. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, ο βαθμός ισότητας των δύο φύλων είναι αντιστρόφως ανάλογος με τα ποσοστά βιασμού μέσα σε μια κοινωνία, ενώ ο βαθμός της κοινωνικής αποδιοργάνωσης, το επίπεδο της νομιμοποιημένης βίας και η κυκλοφορία των πορνογραφικών περιοδικών είναι ανάλογα με τα ποσοστά αυτά.

Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους απέδειξαν ότι η ανισότητα ανάμεσα στα φύλα, η κοινωνική αποδιοργάνωση, ο βαθμός αστικοποίησης, η κυκλοφορία των πορνογραφικών περιοδικών, η οικονομική ανισότητα και τα ποσοστά ανεργίας έχουν άμεση σχέση και επηρεάζουν τα ποσοστά του βιασμού μέσα σε μια κοινωνία. Από την άλλη μεριά, δεν βρέθηκε να υπάρχει καμιά άμεση σχέση ανάμεσα στη νομιμοποιημένη βία και στα ποσοστά του βιασμού. Πέρα όμως από τα παραπάνω ερευνητικά αποτελέσματα, οι Baron και Straus πιστεύουν ότι οι θεμελιώδεις αιτίες του βιασμού βρίσκονται στη βία, στο σεξισμό, στην κοινωνική αποδιοργάνωση και όχι στην πορνογραφία.

Ο Chappell και οι συνεργάτες του,[27] προκειμένου να ερμηνεύσουν τα υψηλότερα ποσοστά βιασμού που παρουσιάστηκαν στην πόλη

25. Alder C. (1985), «An exploration of self-reported sexually aggressive behavior», *Crime and Deliquency*, τόμ. 31, τεύχ. 2, σ. 326-327.

26. Όπ. π., βλ. σημ. 17, σ. 483.

27. Chappell D.G., G. Geis, S. Schafer και L. Slegel (1971), «Forcible rape: A comparative study of offences known to the police in Boston and Los Angeles», στο J.M. Henslin (ed), *Studies in the sociology of sex*, New York, Appleton - Century - Crofts, σ. 169-190.

του Los Angeles, σε σχέση με την πόλη της Boston, πρότειναν τη θεωρία της «σχετικής αποστέρησης». Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, όταν ένας άνδρας απορρίπτεται από μια γυναίκα, στα πλαίσια μιας φιλελεύθερης προς τα ήθη κοινωνίας, τότε βιώνει πολύ έντονα συναισθήματα αποστέρησης και ενεργοποιεί μηχανισμούς αυτο-ενοχοποίησης, θεωρώντας τον εαυτό του ως τον μοναδικό υπεύθυνο για το αποτέλεσμα. Όταν, όμως, αυτή η απόρριψη προέρχεται από μια γυναίκα, στα πλαίσια μιας συντηρητικής ως προς τα ήθη κοινωνίας, τότε ο άνδρας επιστρατεύει μηχανισμούς δικαιολόγησης της απόρριψης, τους οποίους και αντλεί από τον περιοριστικό τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιμετωπίζει τις συμπεριφορές που αφορούν στα ήθη. Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, ενώ στην πρώτη περίπτωση το άτομο μπορεί να εκδηλώσει επιθετική συμπεριφορά και να βιάσει τη γυναίκα, στη δεύτερη είναι πολύ πιο δύσκολο.

Από τα στοιχεία της έρευνας του Chappell και των συνεργατών του, βρέθηκε ότι όσο πιο φιλελεύθερη είναι μια κοινωνία στον τομέα των ηθών, τόσο υψηλότερα είναι τα ποσοστά των βιασμών που διαπράττονται στη συγκεκριμένη κοινωνία. Μ' αυτόν τον τρόπο, ερμηνεύθηκε και η διαφορά στα ποσοστά βιασμού ανάμεσα στις δύο πόλεις (Los Angeles και Boston). Όμως και αυτή η θεωρία πάσχει από το ίδιο μεθοδολογικό ελάττωμα, δηλαδή έχει στηριχθεί σε ερευνητικά δεδομένα που αντλήθηκαν από την αστυνομία και αφορούν μόνο στους βιασμούς που έγιναν γνωστοί στις διωκτικές αρχές. Άρα, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι τα υψηλότερα ποσοστά βιασμού στην πόλη του Los Angeles είναι το αποτέλεσμα της μεγαλύτερης προθυμίας των θυμάτων για αναφορά ή της καλύτερης λειτουργίας της αστυνομίας στον τομέα της επισήμανσης της εγκληματικότητας.

Για την εξήγηση του φαινομένου του διαφυλετικού βιασμού, έχουν παρουσιαστεί δύο θεωρητικά μοντέλα, το κανονιστικό και το συγκρουσιακό. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές του κανονιστικού μοντέλου, η αύξηση των ποσοστών του βιασμού λευκών γυναικών από μαύρους δράστες οφείλεται στις κανονιστικές αλλαγές των σχέσεων μεταξύ των ατόμων των δύο παραπάνω φυλών. Η επαγγελματική και κοινωνική ισότητα και ισονομία, μεταξύ λευκών και μαύρων, γκρέμισε τα εμπόδια που παρακώλυαν την κοινωνική επαφή και αλληλεπίδραση ανάμεσα στα άτομα των δύο φυλών. Όσο λιγότερα γίνονται τα εμπόδια, τόσο πιθανότερο είναι οι

μαύροι να επιζητούν τη γνωριμία, τη φιλία και την ερωτική συντροφιά με άτομα της λευκής φυλής. Η αυξανόμενη αλληλεπίδραση μεταξύ λευκών και μαύρων έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των ποσοστών του διαφυλετικού βιασμού, και αυτό γιατί αυξάνονται οι πιθανότητες θυματοποίησης αυτού του είδους.

Το μεγάλο μειονέκτημα του παραπάνω μοντέλου είναι ότι αποτυγχάνει να ερμηνεύσει το γιατί έχουμε αύξηση μόνο των βιασμών λευκών γυναικών από μαύρους δράστες και όχι μαύρων γυναικών από λευκούς δράστες.[28] Μήπως, όμως, δεν έχουμε πραγματική αύξηση των βιασμών λευκών γυναικών από μαύρους δράστες, αλλά η αύξηση αυτή οφείλεται στη μεγαλύτερη διάθεση των λευκών θυμάτων για αναφορά του βιασμού στην αστυνομία;

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς της σύγκρουσης, η σεξουαλική πρόσβαση -όπως και τα υπόλοιπα πολύτιμα αγαθά- προσδιορίζεται, κατά μεγάλο μέρος, από σχέσεις δύναμης και εξουσίας μεταξύ των διαφόρων υπο-ομάδων. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον LaFree,[29] κατά τη διάρκεια της αμερικάνικης δουλείας, το σύστημα της σεξουαλικής διαστρωμάτωσης τοποθέτησε λίγα εμπόδια στη σεξουαλική πρόσβαση των λευκών ανδρών στις μαύρες γυναίκες, ταυτόχρονα τοποθέτησε σοβαρά εμπόδια στη σεξουαλική προσέγγιση των λευκών γυναικών από τους μαύρους άνδρες. Η σεξουαλική διαστρωμάτωση στις Η.Π.Α. συνεχίζει να ισχύει ακόμη και σήμερα και παράγει κανόνες σεξουαλικής πρόσβασης. Συνεπώς, το συγκρουσιακό μοντέλο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο βιασμός είναι μια πολιτική πράξη αντίδρασης και αμφισβήτησης της εξουσίας και των προνομίων των λευκών, στη σύγχρονη κοινωνία.

Ο LaFree προσπάθησε να ελέγξει ερευνητικά τα δύο παραπάνω θεωρητικά μοντέλα. Από τα αποτελέσματα της έρευνάς του βρέθηκε ότι το κανονιστικό μοντέλο στάθηκε ανίκανο να εξηγήσει το φαινόμενο του διαφυλετικού βιασμού και της αύξησης των ποσοστών του βιασμού λευκών γυναικών από μαύρους δράστες. Από την άλλη μεριά, αποδείχθηκε ότι το συγκρουσιακό μοντέλο ισχύει, αλλά μόνο αποσπασματικά. Συνεπώς, το παραπάνω μοντέλο έχει ανάγκη τροποποιήσεων και προσαρμογής στις ανάγκες εξήγησης του διαφυλετικού βιασμού. Σύμφωνα με τον LaFree, το κυριαρ-

28. LaFree G.D. (1982), «Male power and female victimization: Toward of a theory of interracial rape», *American Journal of Sociology*, τόμ. 88, τεύχ. 2.

29. Όπ. π., βλ. σημ. 28.

χούμενο από τους λευκούς σύστημα σεξουαλικής δαστρωμάτωσης έχει φυλάξει ευλαβικά τη λευκή γυναίκα ως σύμβολο σεξουαλικής έλξης, ελευθερίας και δύναμης.

Μια άλλη κοινωνιολογική προσέγγιση του βιασμού παρουσιάστηκε από τον Kanin[30] και είχε ως στόχο της την ερμηνεία του φαινομένου της σεξουαλικής βίας μεταξύ ατόμων που ήσαν από πριν γνωστά. Οι βιασμοί αυτού του τύπου, σύμφωνα με τον Kanin, οφείλονται στην αποτυχία επικοινωνίας ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Η έρευνά του διεξήχθη σ' ένα τυχαίο δείγμα 400 φοιτητών ενός Πανεπιστημίου των Η.Π.Α.. Το 25,5% ανέφερε ότι είχε διαπράξει, τουλάχιστο, μία βίαιη σεξουαλική επίθεση. Αναφέρθηκαν 181 επεισόδια βιασμού, με 142 γυναίκες-θύματα. Ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η υπερβολική χρήση καλλυντικών, ο υπερβολικός στολισμός με παλιά κοσμήματα, καθώς και τα φανταχτερά ρούχα (σημάδια χαμηλής κοινωνικής τάξης) υπαινίσσονται ακόλαστες γυναίκες. Έτσι, οι άνδρες που ανήκουν στα μέσα και ανώτερα κοινωνικά στρώματα, προσλαμβάνοντας αυτά τα στοιχεία ως σημάδια σεξουαλικής πρόκλησης, εκδηλώνουν επιθετική συμπεριφορά ενάντια στις γυναίκες των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Παρεξηγήσεις, προερχόμενες από διαταξικές σχέσεις, μπορεί επίσης να σημειωθούν σε συναντήσεις μεταξύ ανδρών που ανήκουν στις εργατικές τάξεις και γυναικών που ανήκουν στα υψηλότερα στρώματα της μέσης κοινωνικής τάξης. Στην τελευταία περίπτωση, η άρνηση της γυναίκας μεταφράζεται από τον άνδρα ως προσπάθεια να αποφύγει το στιγματισμό της ως ανήθικης, και γι' αυτό το λόγο ο άνδρας προβαίνει σε βίαιη σεξουαλική επίθεση προκειμένου να επιτύχει το στόχο του.

Σύμφωνα με τις πολιτιστικές μας αντιλήψεις περί αρρενωπότητας, η σεξουαλική ικανότητα αποτελεί σημαντικό στοιχείο και μια «λειτουργία ισχυροποίησης του ανδρισμού».[31] Το αν οι άνδρες θα εκδηλώσουν επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά, ή όχι, μπορεί να εξαρτάται από τις αξίες, τις προσδοκίες και τη σεξουαλική συμπεριφορά των αρρένων φίλων τους.[32] Σύμφωνα με τον Kanin,

30. Kanin E.J. (1977), «Selected dyadic aspects of male sex aggression», στο L. Schultz (ed), *Rape victimology*, κεφ. 5, σ. 59-76.

31. Kanin E.J. (1967), «Reference groups and sex conduct norm violation», *Sociology Quarterly*, τόμ. 8, σ. 1504-1695.

32. Griffin S. (1977), «Rape: The all-american crime», στο L.G. Schultz (ed), *Rape victimology*, κεφ. 3. Brownmiller S. (1975), *Against our will. Women and rape*, New York, Bantam Books.

οι σεξουαλικά επιθετικοί άνδρες τείνουν να συνδέονται φιλικά με άτομα που εκτιμούν και ενθαρρύνουν τη βίαιη σεξουαλική δραστηριότητα. Συνεπώς, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στην υπόθεση ότι οι άνδρες με σεξουαλικά επιθετικούς φίλους είναι πιθανότερο να εκδηλώσουν βίαιη σεξουαλική συμπεριφορά, σε σχέση με τους άνδρες που δεν έχουν τέτοιου είδους κοινωνικούς συγχρωτισμούς.

2. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Οι ψυχολογικές θεωρίες, όπως και οι κοινωνιολογικές, έχουν ως πρωταρχικό σκοπό τους την αποκάλυψη και διερεύνηση των αιτίων που οδηγούν στην εκδήλωση σεξουαλικής βίας. Όμως, οι θεωρίες αυτού του τύπου, σε αντίθεση με τις κοινωνιολογικές, αναζητούν τα αίτια του βιασμού σε ατομικούς παράγοντες. Οι ψυχολογικές θεωρίες, σε γενικές γραμμές, υποστηρίζουν ότι ο βιαστής είναι άτομο ψυχολογικά απροσάρμοστο, υποφέρει από συναισθηματικές διαταραχές και η συμπεριφορά του είναι μια έκφραση της ψυχοπαθολογικής προσωπικότητάς του (Lottes,[33] Williams και Holmes[34]).

Οι έρευνες που επιχείρησαν να αποδείξουν την εγκυρότητα αυτών των θεωριών χρησιμοποίησαν ως μεθοδολογικά τους εργαλεία: ψυχολογικά τεστ, κλίμακες ευφυΐας, εμπειρίες της παιδικής ηλικίας, όνειρα και γενετικές αναλύσεις των βιαστών, για να ελέγξουν τις ανωμαλίες που παρουσίαζαν.[35]

Σύμφωνα με την Τσαλίκογλου,[36] υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία απόψεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας του ατόμου που ευθύνονται για τη διάπραξη του βιασμού. Πιο συγκεκριμένα, έχει υποστηριχθεί ότι ο βιαστής είναι άτομο το οποίο: i) Πάσχει από ένα απωθημένο σύμπλεγμα ευ-

33. Lottes I.L. (1988), «Sexual socialization and attitudes toward rape», στο A.W. Burgess (eds), *Rape and sexual assault II*, New York, Garland Publishing, Inc.

34. Williams J.E. και K.A. Holmes (1981), *The second assault: Rape and public attitudes*, Westport, C.T., Greenwood Press.

35. Check J.V. και N. Malamuth (1985), «An empirical assessment of some feminist hypotheses about rape», *International Journal of Women's Studies*, τόμ. 8, τεύχ. 4, σ. 414-423.

36. Τσαλίκογλου Φ. (1989), *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, εκδ. Παπαζήση, σ. 95.

νουχισμού ή σεξουαλικής ανεπάρκειας, που αναγκάζεται να μεταμφιέσει μέσα από μια επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά. ii) Πάσχει από ενδοψυχικές συγκρούσεις, εσωτερική δυσαρμονία και κοινωνική απομόνωση. iii) Έχει λανθάνουσες ομοφυλοφιλικές τάσεις, τις οποίες συγκαλύπτει αναπτύσσοντας βίαιες συμπεριφορές εναντίον των γυναικών. iv) Υπήρξε το ίδιο θύμα σεξουαλικής παρενόχλησης κατά τη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας. v) Βίωσε μια αντιφατική, ταυτόχρονα σκληρή και ερωτική μητρική συμπεριφορά.

Οι ερευνητές της ψυχολογικής παράδοσης (Guttmacher και Weihofen,[37] Karpman[38]) υποθέτουν ότι, για να κατανοήσει κάποιος το βιασμό, το πλέον σημαντικό είναι να μελετήσει το βιαστή. Στην πρακτική, αυτό σημαίνει ότι η ψυχολογική έρευνα, προκειμένου να αποκαλύψει τις αιτίες του βιασμού, έχει περιοριστεί στη μελέτη των φυλακισμένων δραστών. Οι περισσότερες απ' αυτές τις έρευνες έχουν συμπεράνει ότι ο βιασμός διαπράττεται από λίγους ψυχικά διαταραγμένους άνδρες. Για παράδειγμα, ο Karpman γράφει: «Οι βιαστές είναι θύματα μιας αρρώστιας από την οποία πολλοί ... υποφέρουν περισσότερο από τα θύματά τους».[39] Μια κύρια υπόθεση, αυτού του είδους των ερευνών, είναι το γεγονός ότι άλλες πλευρές του βιασμού (π.χ., τα χαρακτηριστικά του πλαισίου, οι ενέργειες του θύματος, οι κοινωνικοί κανόνες, οι νόμοι και η εφαρμογή τους, κ.λπ.) είναι λιγότερο σημαντικές για την κατανόηση του βιασμού, σε σχέση με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του βιαστή.

Η Greer[40] συνέδεσε το φαινόμενο του βιασμού με τα συναισθήματα μίσους των ανδρών απέναντι στις γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι η κατηγορία των ανδρών που μισούν τις γυναίκες είναι μια ομάδα υψηλής επικινδυνότητας για την εκδήλωση βίαιης σεξουαλικής επιθετικότητας. Οι άνδρες αυτής της κατηγορίας αντιμετωπίζουν τις γυναίκες σαν αντικείμενα και τις βιάζουν, μειώνοντάς τις σε αφάνταστο βαθμό. Ο βιαστής αυτού του είδους

37. Guttmacher M.S. και H. Weihofen (1952), *Psychiatry and the law*, New York, W.W. Norton.

38. Karpman B. (1954), *The sexual offender and his offenses*, New York, Julian Press.

39. Όπ. π., βλ. σημ. 38, σ. 477.

40. Greer G. (1977), «Seduction is a four-letter word», στο L. Schultz (eds), *Rape victimology*, κεφ. 19.

δικαιολογεί την πράξη του ρίχνοντας την ευθύνη του βιασμού στη γυναικεία προκλητικότητα. Από την άλλη μεριά, διατυπώθηκε η άποψη ότι ο βιασμός είναι το αποτέλεσμα απωθημένων συναισθημάτων εχθρότητας του βιαστή προς τη μητέρα του.[41] Σύμφωνα με τη Greer, είναι ανόητη η απορία του γιατί ο πολιτισμός μας επιδεικνύει μια ψυχωτική στάση απέναντι στις γυναίκες, όταν όλα τα παιδιά αφήνονται, σχεδόν αποκλειστικά, στο έλεος μιας γυναίκας, κατά τη διάρκεια των πέντε πρώτων και καθοριστικών χρόνων της ζωής τους.

Η Τσαλίκογλου[42] υποστηρίζει ότι η βία, με τις διάφορες εκφάνσεις της (π.χ., βιασμός), μπορεί να εκδηλωθεί από τον καθένα, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Η βία δεν είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας ιδιαίτερης προσωπικότητας, αλλά κάτι που ενυπάρχει στον καθένα μας και που εκδηλώνεται κάτω από διαφορετικές, για τον καθένα, συνθήκες. Σύμφωνα, πάντα, με την Τσαλίκογλου, η εξάρτηση του ατόμου, η αίσθηση ότι δεν είναι ενεργός φορέας των ενεργειών του, η αδυναμία επενέργειας στο περιβάλλον του και η ασάφεια των ορίων του εαυτού δημιουργούν ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξη βίαιης συμπεριφοράς.

Άλλες θεωρίες αποδίδουν το φαινόμενο του βιασμού σε έμφυτα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του δράστη. Άνδρες με υψηλά επίπεδα ορμονών, όπως για παράδειγμα η τεστοστερόνη, θεωρούνται ανίκανοι να ελέγξουν τις σεξουαλικές τους επιθυμίες (Ellis,[43] Lottes[44]). Από την άλλη πλευρά, ο βιασμός μπορεί να διαπραχθεί από άτομα τα οποία δεν έχουν πρόσβαση σε νομιμοποιημένες σεξουαλικές διεξόδους, όπως για παράδειγμα τα άτομα που δεν έχουν τις ικανότητες να βρουν τον κατάλληλο ερωτικό σύντροφο.[45]

Έχουν διατυπωθεί πολλές, ψυχολογικής κατεύθυνσης, θεωρίες σχετικά με την εξήγηση του φαινομένου της βίας.[46] Η βία έχει ερμηνευτεί ως μια συμπεριφορά που εκφράζει μιαν απάντηση σε μια κατάσταση αποστέρησης και συναισθημάτων ανικανοποίητου,

41. Όπ. π., βλ. σημ. 40, σ. 389.

42. Όπ. π., βλ. σημ. 36, σ. 64.

43. Ellis L. (1989), *Theories of rape: Inquiries into the causes of sexual aggression*, New York, Hemisphere Publishing Corporation.

44. Όπ. π., βλ. σημ. 33.

45. Όπ. π., βλ. σημ. 43.

46. Όπ. π., βλ. σημ. 36.

όσον αφορά σε μια ζωτική ανάγκη του ατόμου. Σύμφωνα μ' αυτήν την άποψη, ο βιασμός είναι μια συμπεριφορά που εκδηλώνεται από σεξουαλικά στερημένα άτομα.[47] Μόνο κάτω από ορισμένες συνθήκες, η αποστέρηση μεταφράζεται σε χρήση βίας, για την απόκτηση του ζωτικής σημασίας αγαθού, από το δράστη.

Από την άλλη μεριά, έχει υποστηριχθεί ότι η βία είναι το αποτέλεσμα της επιθυμίας του ατόμου για επενέργεια στο περιβάλλον του.[48] Η επιθυμία του ατόμου να επενεργήσει στο περιβάλλον και τον περίγυρό του τού δημιουργεί ένα έντονο άγχος αποστέρησης και απόρριψης. Τα συναισθήματα αυτά έχουν καθοριστική σημασία για τον ψυχισμό του ατόμου και πολλές φορές βρίσκουν την έκφρασή τους στην επιθετικότητα και τη βία.

Επίσης, έχει υποστηριχθεί ότι η βία προέρχεται από την επιθυμία αναγνώρισης του εαυτού.[49] Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη, η βία είναι το αποτέλεσμα μιας ψυχικής αποσύνθεσης του ατόμου που προέρχεται από την απόρριψή του από τα υπόλοιπα κοινωνικά μέλη. Το άτομο δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αναγνώριση, και η απόρριψη του προκαλεί μια αγωνία που ελκύει τη βία.

Ακόμη, έχει υποστηριχθεί ότι η βία αποτελεί μια απάντηση στην επείγουσα αναγκαιότητα της έκφρασης.[50] Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η βία είναι μια διέξοδος έκφρασης του ατόμου στην απώθηση της επιθετικότητας, που προέρχεται από τις διάφορες αποστερήσεις που βιώνει καθημερινά. Άλλα άτομα αντιδρούν στις αποστερήσεις άμεσα και επιθετικά και άλλα άτομα απωθούν αυτή την αποστέρηση και αναστέλλουν την επιθετικότητα. Έχει αποδειχθεί ότι τα άτομα της δεύτερης κατηγορίας εκδηλώνουν σπάνια βίαιη συμπεριφορά, αλλά, όταν την εκδηλώσουν, φτάνουν σε υπερβολικά ακραίες μορφές βίας, που έχουν ως αποτέλεσμα τη διάπραξη των πιο αποτρόπαιων εγκλημάτων. Στη σημερινή κοινωνία, οι διέξοδοι της έκφρασης έχουν στενέψει υπερβολικά. Η έκφραση μέσω της βίας θα μπορούσε να ειδωθεί ως υγιές φαινόμενο έκφρασης του ατόμου, μόνο που η έκφραση αυτού του τύπου είναι διέξοδος θανάτου και καταστροφής.[51]

47. Όπ. π., βλ. σημ. 36, σ. 66.
48. Όπ. π., βλ. σημ. 36, σ. 67.
49. Όπ. π., βλ. σημ. 36, σ. 68-69.
50. Όπ. π., βλ. σημ. 36, σ. 71-73.
51. Όπ. π., βλ. σημ. 36, σ. 73.

Υπάρχουν διάφορες ψυχαναλυτικές θεωρήσεις σχετικά με το ποιο είναι το πρωταρχικό κίνητρο του βιαστή και η αιτία του βιασμού. Οι σημαντικότερες, σύμφωνα με την Τσαλίκογλου,[52] είναι οι ακόλουθες: i) η θεωρία της αποπροσωποποίησης του άλλου και της επιθυμίας ακύρωσης του άλλου προσώπου, ii) η θεωρία της νοσταλγίας μιας συμπαγούς ταυτότητας, iii) η θεωρία της αγωνίας για επιβεβαίωση και iv) η θεωρία του φόβου του απειλητικού άλλου.

Σύμφωνα με την πρώτη θεώρηση, το πρωταρχικό κίνητρο του βιαστή είναι η αποπροσωποποίηση και ακύρωση της γυναίκας-θύματος. Η διαδικασία αυτή διευκολύνεται με την ενεργοποίηση των κυρίαρχων στερεοτύπων που σχετίζονται με τη γυναίκα. Με την ενεργοποίηση των στερεοτύπων της κοινής και εύκολης γυναίκας, ο βιαστής αποπροσωποποιεί το θύμα του και δικαιολογεί την πράξη του.

Σύμφωνα με τη δεύτερη θεώρηση, ο βιαστής με την πράξη του προσπαθεί να καταστρέψει το θύμα. Η καταστροφή του θύματος γίνεται απαραίτητος όρος ύπαρξής του. Αποτελεί απαραίτητο όρο για να αισθανθεί γεμάτος, ολόκληρος και ισχυρός, πράγμα που αδυνατεί να πετύχει με άλλα μέσα. Η υποτίμηση του θύματος από το βιαστή, ενδέχεται να είναι μια υποσυνείδητη υποτίμηση του ίδιου του εαυτού και μια προσπάθεια υπερνίκησής της.

Σύμφωνα με την τρίτη θεώρηση, ο βιασμός μπορεί να θεωρηθεί ως πράξη εναγώνιας αναζήτησης επιβεβαίωσης από τον άλλο. Αν η προσωπικότητα του ατόμου συγκροτείται μέσω της αναγνώρισης της επιθυμίας του από τους άλλους, τότε η εναγώνια αναζήτηση της αναγνώρισης του εαυτού του από τον άλλο αποτελεί βασικό γνώρισμα του βιασμού.

Τέλος, σύμφωνα με την τέταρτη θεώρηση, ο φόβος είναι μια αρχέγονη αντίδραση του άνδρα απέναντι στο αρχέγονο πρότυπο της πανίσχυρης γυναίκας. Το πρότυπο αυτό της γυναίκας επιδρά απειλητικά απέναντι στην ανδρική υπόσταση του ατόμου, γιατί ο άνδρας αισθάνεται υποχρεωμένος να είναι μια προσωπικότητα χωρίς χάσματα, χωρίς κενά, μια προσωπικότητα ισχυρότερη σε σχέση με τη γυναίκα. Το ισχυρό πρότυπο της γυναίκας κάνει τον άνδρα να αισθάνεται ανασφάλεια, σχετικά με την κυριαρχία του, και φόβο για την κατάρρευση του ανδρικού προτύπου που εκ-

52. Όπ. π., βλ. σημ. 36, σ. 120-125.

προσωπεί. Μ' αυτή τη λογική, ο βιασμός λειτουργεί ως πράξη επιβίωσης. Η καταστροφή του θύματος γίνεται απαραίτητος όρος ύπαρξης του δράστη. Μέσα από το βιασμό, ο βιαστής αισθάνεται ισχυρός, πράγμα που δεν μπορεί να πετύχει με άλλα μέσα.

Οι παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν γίνει αντικείμενο έντονης κριτικής για μια σειρά από λόγους. Κατά πρώτο λόγο, οι ψυχολογικής και ψυχαναλυτικής κατεύθυνσης θεωρίες δε μπορούν να ερμηνεύσουν έγκυρα το φαινόμενο του βιασμού, και αυτό γιατί αγνοούν τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων στην εκδήλωση των ανθρώπινων συμπεριφορών.

Το μεγαλύτερο, όμως, ελάττωμα αυτών των θεωριών είναι ότι, προκειμένου να δομηθούν, στηρίχθηκαν σε ερευνητικά δεδομένα που είχαν ληφθεί από μικρά δείγματα βιαστών, οι οποίοι τις περισσότερες φορές ήταν καταδικασμένοι, φυλακισμένοι και υπότροποι. Έχει αποδειχθεί ότι ελάχιστοι βιαστές οδηγούνται σε δίκη και ακόμη λιγότεροι φυλακίζονται (Sheffield,[53] Temkin[54]). Οι ψυχολογικής προσέγγισης έρευνες δημιούργησαν ένα ψυχολογικό πορτραίτο του βιαστή, που απέχει πολύ απ' αυτό του μέσου βιαστή και το οποίο απεικονίζει μια ψυχοπαθολογική προσωπικότητα. Οι προσωπικότητες αυτές μπορεί να είναι προϊόντα της πολυετούς φυλάκισης. Από την άλλη μεριά, οι ψυχικά άρρωστοι βιαστές είναι ευκολότερο να συλληφθούν και να καταδικαστούν, γιατί ανταποκρίνονται στο στερεότυπο του βιαστή. Τέλος, οι περιπτώσεις βιασμού από ψυχικά άρρωστους δράστες ίσως ν' αναφέρονται συχνότερα στην αστυνομία από το θύμα, γιατί εναρμονίζονται με το πλατιά διαδεδομένο στερεότυπο του βιαστή.

Τα ερευνητικά αποτελέσματα, που προκύπτουν από αυτόν τον πληθυσμό των ακραίων υποθέσεων, είναι πολύ πιθανό να παρουσιάσουν μια παραπλανητική εικόνα, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των πραγματικών βιαστών. Όμως, ακόμη και μ' αυτά τα μη-αντιπροσωπευτικά δείγματα, οι κλινικές μελέτες δε βρέθηκε να επιβεβαιώνουν τις ψυχολογικές ερμηνείες του βιασμού (Check και Malamuth,[55] Lottes[56]). Το παραπάνω μεθοδολογικό σφάλμα

53. Sheffield C.J. (1987), «Sexual terrorism: The social control of women», στο J. Freeman (eds), *Women: A feminist perspective*, Mountain View, C.A., Mayfield Publishing Company.

54. Temkin J. (1986), «Women, rape and law reform», στο S. Tomaselli και R. Porter (eds), *Rape*, New York, Basil Blackwell.

55. Όπ. π., βλ. σημ. 35.

56. Όπ. π., βλ. σημ. 33.

μειώνει την εγκυρότητα των ερευνητικών αποτελεσμάτων και την πιθανότητα να ισχύουν οι παραπάνω θεωρίες.

Μια τρίτη κριτική ασκήθηκε από τους φεμινιστές, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι ψυχολογικές θεωρίες παρουσιάζουν το βιαστή ως μια ιδιαίτερη ψυχοπαθολογική προσωπικότητα, η οποία διαφέρει από τους μέσους «φυσιολογικούς» άνδρες. Οι θεωρίες αυτές παρουσιάζουν το βιαστή ως απομονωμένο και διανοητικά διαταραγμένο άτομο, το οποίο επιτίθεται ξαφνικά εναντίον άγνωστων γυναικών, αγνοώντας ότι ο βιασμός είναι ένα φαινόμενο που συνήθως λαμβάνει χώρα μεταξύ γνωστών ατόμων.[57]

Τέλος, οι ψυχολογικές θεωρίες, αποδίδοντας το βιασμό σε ψυχολογικές αιτίες, εμφανίζονται να απο-ενοχοποιούν και να απαλλάσσουν το δράστη από τις ευθύνες της πράξης του.[58] Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, ο βιαστής δεν μπορεί να ελέγξει τη σεξουαλική του συμπεριφορά και συνεπώς δεν ευθύνεται γι' αυτήν. Χαρακτηρίζοντας τη σεξουαλική βία ως ανώμαλη, παρεκκλίνουσα και σπάνια, οι ψυχολογικές θεωρίες εμφανίζονται σαν να αρνούνται το πιο συχνό πλαίσιο εκδήλωσης της βίαιης σεξουαλικής επιθετικότητας, που είναι οι περιπτώσεις βιασμού που διαπράττονται μεταξύ γνωστών ατόμων.[59]

3. ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Μέχρι το 1970 ελάχιστα είχαν γραφτεί σχετικά με το έγκλημα του βιασμού και, σύμφωνα με τη φεμινιστική προσέγγιση, όλα προς λάθος κατεύθυνση. Οι θεωρητικές κατευθύνσεις που επικρατούσαν μέχρι τότε ήσαν δύο: i) η γυναίκα είναι υπεύθυνη για το βιασμό της και ii) ο βιασμός είναι μια ψυχοπαθολογική συμπεριφορά η οποία περιορίζεται σε ελάχιστους ψυχικά άρρωστους άνδρες. Μετά το 1970 και με την ανάπτυξη του γυναικείου κινήματος και της ριζοσπαστικής φεμινιστικής θεωρίας, το φαινόμενο του βιασμού συνδέθηκε για πρώτη φορά με την κοινωνική, σεξουαλική, οικονομική και πολιτική ανισότητα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες.

57. Όπ. π., βλ. σημ. 34.

58. Goodstein L. και F. Lutze, «Rape and criminal justice system responses», στο I.L. Moyer (eds), *The changing roles of women in criminal justice system: Offenders, victims and professionals*, κεφ. 9, σ. 153-179, Waveland Press, Illinois.

59. Όπ. π., βλ. σημ. 34.

Οι φεμινιστικές θεωρίες, όπως οι ψυχολογικές και οι κοινωνιολογικές, έχουν ως πρωταρχικό σκοπό τους την αποκάλυψη και διερεύνηση των αιτίων που οδηγούν στην εκδήλωση σεξουαλικής βίας. Οι φεμινιστικές θεωρίες προσφέρουν κοινωνικοπολιτισμικές ερμηνείες του φαινομένου του βιασμού, τονίζοντας τις συνέπειες που έχουν οι κοινωνικές στάσεις, σχετικά με τους ρόλους των φύλων, στις σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών. Σύμφωνα με τους Smith και Bennet,[60] «...οι φεμινιστικές θεωρίες αντιπροσωπεύουν, προς το παρόν, την κυρίαρχη κοινωνική εξήγηση του βιασμού». Μια αδυναμία, όμως, των θεωριών αυτών είναι ότι δεν κατάφεραν να δώσουν μια ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα γιατί οι γυναίκες διατρέχουν σημαντικά μεγαλύτερο κίνδυνο σε μερικές κοινότητες, σε σύγκριση με μερικές άλλες.

Σε μια πατριαρχική κοινωνία, όπως η δική μας, θεωρείται κατόρθωμα για έναν άνδρα το να έχει πολλές και διαφορετικές σεξουαλικές σχέσεις, ανεξάρτητα από τα μέσα που χρησιμοποιεί για να επιτύχει το στόχο του. Μια παρόμοια συμπεριφορά από μέρους της γυναίκας θεωρείται απαράδεκτη και κατακριτέα, σημάδι χαλάρωσης των ηθών και επιβαρυντικό γνώρισμα του χαρακτήρα της. Η παραπάνω παρατήρηση αποτελεί τη βάση εκκίνησης της φεμινιστικής προσέγγισης του εγκλήματος του βιασμού.

Η κεντρική υπόθεση της φεμινιστικής προσέγγισης είναι ότι ο βιασμός είναι το προϊόν περισσότερο του θεσμοποιημένου σεξισμού, παρά της ψυχοπαθολογίας του δράστη, της υποκουλτούρας της βίας και της πρόκλησης του θύματος. Οι φεμινιστές υποστηρίζουν ότι ο βιασμός και η απειλή του βιασμού έχουν παραδοσιακά υπηρετήσει το σκοπό της διατήρησης της υποταγής των γυναικών σ' ένα άνισο κοινωνικό σύστημα. Όπως και οι ανθρωπολόγοι, οι φεμινιστές έχουν εστιάσει την προσοχή τους στις σχέσεις ανάμεσα στο βιασμό και στις γενικότερες σχέσεις ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες. Σύμφωνα με τους Smith και Bennett,[61] «...ο βιασμός εμφανίζεται, σ' αυτές τις θεωρίες, τόσο ως σύμβολο όσο και ως όργανο της ανδρικής κυριαρχίας».

Σύμφωνα με τους Myers και LaFree,[62] οι σεξουαλικές επιθέσεις διαφέρουν ποιοτικά από τα άλλα εγκλήματα, και ο επίσημος

60. Όπ. π., βλ. σημ. 19, σ. 296.

61. Όπ. π., βλ. σημ. 19, σ. 296.

62. Myers M. και G. LaFree (1982), «Sexual assault and its prosecution: A comparison with other crimes», *Journal of Criminal Law and Criminology*, τόμ. 73, σ. 1282.

κοινωνικός τους έλεγχος διαφέρει ανάλογα. Η τελευταία διαπίστωση αποδείχθηκε ερευνητικά ότι ισχύει και στην ελληνική ποινική πρακτική.[63] Υπ' αυτήν την έννοια, η φεμινιστική θεωρία έρχεται σε σύγκρουση με την παραδοσιακή θεωρία, η οποία διατείνεται ότι όλα τα ποινικά αδικήματα είναι περίπου όμοια και ότι αυτό που τα διαφοροποιεί, τα ίδια καθώς και την επίσημη αντίδραση σ' αυτά, είναι ο βαθμός της σοβαρότητάς τους.

Στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν το βιασμό ως έγκλημα βίας και όχι ως πρωταρχικά σεξουαλικό έγκλημα, οι φεμινιστές αμφισβήτησαν το σεξουαλικό κίνητρο της συμπεριφοράς. Πρότειναν τη θέση ότι ο βιασμός είναι ένα έγκλημα που παρακινείται από αισθήματα θυμού, οργής, ανασφάλειας, απογοήτευσης και εχθρότητας.[64] Γι' αυτό το λόγο, και το ποσό της βίας που χρησιμοποιείται στο βιασμό, τις περισσότερες φορές, είναι μεγαλύτερο απ' αυτό που χρειάζεται για να υποταχτεί η γυναίκα στις ορέξεις του βιαστή της.

Επίσης, τα παραπάνω αποδεικνύονται και από τους μαζικούς βιασμούς που διαπράττονται σε περιόδους πολέμων για να ταπεινωθεί ο αντίπαλος και να επιβεβαιωθεί η κυριαρχία του κατακτητή. Αυτό έγινε από τα γερμανικά στρατεύματα κατά τη διάρκεια του τελευταίου παγκοσμίου πολέμου, από τα αμερικάνικα στο Βιετνάμ το 1968, από τα πακιστανικά στο Μπανγκλαντές το 1971 και από τα τούρκικα στρατεύματα στην Κύπρο το 1974. Τα θύματα βιασμού αυτών των πολέμων ανέρχονται σε εκατοντάδες χιλιάδες· για παράδειγμα, στο Μπανγκλαντές βιάστηκαν περίπου 300.000 γυναίκες.[65] Οι Γερμανοί στρατιώτες, μάλιστα, σφράγιζαν το μπράτσο της γυναίκας (κυρίως Εβραίας), που είχε βιαστεί, με την ανεξίτηλη σφραγίδα «Πόρνη των στρατευμάτων του Χίτλερ», ώστε η ταπείνωση να διαρκεί για ολόκληρη τη ζωή της.[66]

Επιπρόσθετα, η μεγάλη πλειοψηφία των θυμάτων ανήκει σε κατηγορίες ατόμων που δεν μπορούν να υπερασπιστούν επαρκώς

63. Κρανιδιώτη Μ. (1995), «Προς μια αξιολόγηση των ρυθμίσεων του ν. 1419/1984 για τον βιασμό» (ανάτυπο από τον υπό έκδοση τιμητικό τόμο *Μνήμη Ι: Ι. Λασκαλοπούλου, Κ. Σταμάτη και Χρ. Μπάκα*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

64. McCaghy C.H. (1976), *Deviant behavior crime, conflict and interest group*. New York, MacMillan. Griffin (1977), όπ. π., βλ. σημ. 32. Bart P.G. (1975). «Rape doesn't end with a kiss», *Viva*, τεύχ. 2, σ. 39-42.

65. Brownmiller (1975), όπ. π., βλ. σημ. 32, 104 επ..

66. Brownmiller (1975), όπ. π., βλ. σημ. 32, σ. 70.

τους εαυτούς τους και που κάτω από φυσιολογικές συνθήκες δεν θα ήταν αντικείμενα σεξουαλικής διέγερσης (π.χ., πολύ νεαρά άτομα, ηλικιωμένες κυρίες, άτομα μειωμένου καταλογισμού, κ.λπ.).[67] Τα παραπάνω δείχνουν με σαφήνεια ότι το σεξουαλικό κίνητρο είναι δευτερογενές στις περισσότερες περιπτώσεις βιασμού και ότι η επίκλησή του γίνεται μόνο για τη νομιμοποίηση του περάσματος στην πράξη. Συνεπώς, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ο βιασμός είναι «ταξίδι δύναμης και όχι ταξίδι πάθους»[68] και μια καθαρά «ψευδοσεξουαλική πράξη».[69]

Η δύναμη και η ανδρική σεξουαλικότητα είναι δύο στοιχεία στενά συνδεδεμένα στην κοινωνία μας. Άρα, η επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά του άνδρα είναι μια πράξη επιβολής δύναμης και εξουσίας, από τους άνδρες που στερούνται δύναμης και εξουσίας, δηλαδή όρων απαραίτητων για τη δόμηση του ανδρισμού τους. Με βάση τα παραπάνω, έχει υποστηριχθεί ότι οι άνδρες με τις περισσότερες ανασφάλειες σχετικά με το ρόλο τους στον κόσμο, οι άνδρες που αισθάνονται την έλλειψη μιας σημαντικής θέσης ή ενός αισθήματος εξουσίας ή, γενικότερα, αισθάνονται αλλοτριωμένοι, είναι πιθανότερο να εκδηλώσουν βίαιη σεξουαλική επιθετικότητα στις σχέσεις τους με τις γυναίκες.[70]

Οι υποθέσεις της φεμινιστικής θεωρίας είναι λογικές επεκτάσεις του φεμινιστικού επιχειρήματος ότι οι νόμοι κατά του βιασμού θεσμοθετήθηκαν για να προστατεύσουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των ανδρών, πάνω στις σεξουαλικές και αναπαραγωγικές λειτουργίες των γυναικών. Οι πρεσβευτές της φεμινιστικής άποψης υποστηρίζουν ότι το νομικό σύστημα συνεχίζει να προστατεύει το θεσμό της σεξουαλικής ιδιοκτησίας, προστατεύοντας μόνο ορισμένους τύπους θυμάτων. Άξιες προστασίας κρίνονται οι γυναίκες που εναρμονίζονται με το στερεότυπο του ρόλου του φύλου τους ή αυτές που είναι πολύτιμες ως σεξουαλική ιδιοκτησία, είτε εν δυνάμει (π.χ., παρθένες, νεαρές), είτε πραγματικά (π.χ., παντρεμένες). Οι λιγότερο πολύτιμες γυναίκες, καθώς και εκείνες που παρεκκλίνουν από το ρόλο του φύλου τους, είναι λιγότερο πιθανό να δεχτούν την προστασία του ποινικού νόμου και του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος.

67. Όπ. π., βλ. σημ. 36.
68. Bart (1975), όπ. π., βλ. σημ. 64, σ. 65.
69. Groth, N. (1979), *Man who rape*, New York, Plenum Press, σ. 13.
70. Όπ. π., βλ. σημ. 25, σ. 311-312.

Το σεξουαλικό κλίμα μιας κοινωνίας μπορεί να επηρεάσει άμεσα τα επίσημα ποσοστά του βιασμού, μέσω της ενθάρρυνσης ή της νομιμοποίησης της βίας εναντίον των γυναικών, ή έμμεσα, με τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος το οποίο διευκολύνει την αναφορά του βιασμού στην αστυνομία, όταν αυτός λαμβάνει χώρα.[71] Έτσι, για παράδειγμα, η μεγάλη έκταση του φαινομένου του βιασμού έχει συνδεθεί με το ευρύτερο σύστημα της ανδρικής κυριαρχίας μέσα σε μια πατριαρχική κοινωνία[72] και με τα πρότυπα κοινωνικοποίησης, μέσα από τα οποία οι άνδρες αναπτύσσουν χαρακτηριστικά συμπεριφοράς που διέπονται από επιθετικότητα και κυριαρχία, ενώ οι γυναίκες μαθαίνουν να είναι παθητικές και υπάκουες.[73]

Σύμφωνα με τη φεμινιστική προσέγγιση, ο βιασμός είναι ένας μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου των γυναικών, που παρατηρείται σ' όλες τις πατριαρχικές κοινωνίες και που κρατά ή τοποθετεί τις γυναίκες σε θέση υποταγής.[74] Σύμφωνα με τους Clark και Lewis,[75] ο βιασμός είναι πιθανότερο να λάβει χώρα σε κοινωνίες στις οποίες οι γυναίκες θεωρούνται σεξουαλικές και αναπαραγωγικές ιδιοκτησίες των ανδρών. Στις κοινωνίες αυτού του τύπου, οι άνδρες διατηρούν την εξουσία και τα προνόμιά τους και επιβάλλουν τα σεξουαλικά τους δικαιώματα, μέσω της απειλής και της χρήσης βίας. Η παραπάνω θεωρητική προσέγγιση του βιασμού ονομάστηκε «θεωρία της ανισότητας των φύλων».[76]

Άλλοι φεμινιστές συγγραφείς έχουν υποστηρίξει ότι η πορνογραφία αποτελεί σημαντικό παράγοντα ώθησης των ανδρών προς τις βίαιες σεξουαλικές επιθέσεις.[77] Η «θεωρία της πορνογραφίας»

71. Όπ. π., βλ. σημ. 12.

72. Schwendinger J.R. και H. Schwendinger (1983), *Rape and inequality*, Sage, Beverly Hills. Weis K. και S.S. Borges (1973), «Victimology and rape: The case of the legitimate victim», *Issues of Criminology*, τόμ. 8, τεύχ. 2.

73. Russell, D.E.H. (1975), *The politics of rape*, New York, Stein and Day.

74. Brownmiller (1975), όπ. π., βλ. σημ. 32. Weis και Borges (1973), όπ. π., βλ. σημ. 72, σ. 120.

75. Clark L. και D. Lewis (1977), «Rape: The price of coercive sexuality», Torondo, *The Women's Press.*

76. Όπ. π., βλ. σημ. 17.

77. Dworkin A. (1985), «Against the male flood: Censorship, pornography and equality», *Harvard Women's Law Journal,* τόμ. 8, σ. 1-29. MacKinnon C. (1984), «Not a moral issue», *Yale Law and Policy Review*, τόμ. 2, σ. 321-345. Ratterman D. (1982), «Pornography: The spectrum of harm», *Aegis*, τόμ. autumn, σ. 42-52.

είναι βασισμένη σε τρεις υποθέσεις. Σύμφωνα με την πρώτη υπόθεση, ο σεξισμός και η ανδρική κυριαρχία απεικονίζονται και υμνούνται μέσα από την πορνογραφία.[78] Η εικόνα της γυναίκας -όπως παρουσιάζεται μέσα από την πορνογραφία-, ως αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης, τείνει να ενισχύσει και να νομιμοποιήσει την ανδρική σεξουαλική βία. Σύμφωνα με τη δεύτερη υπόθεση, η πορνογραφία αντικειμενοποιεί σεξουαλικά τις γυναίκες, πράγμα που έχει ως συνέπεια τη διάσπαση του γυναικείου σώματος και την ερωτική επιθυμία των μερών του. Η πορνογραφία αποκτηνώνει και υποβαθμίζει τις γυναίκες, τυλίγει με αίγλη τη βία και νομιμοποιεί το σεξισμό.[79] Μέσα από την παραπάνω διαδικασία σεξουαλικής αντικειμενοποίησης, η γυναίκα γίνεται κατάλληλο θύμα σεξουαλικής βίας. Τέλος, σύμφωνα με την τρίτη υπόθεση, η πορνογραφία, η οποία απεικονίζει επιθέσεις εναντίον γυναικών, παράγει πρότυπα και μοντέλα συμπεριφοράς.[80] Η βίαιη πορνογραφία έχει γίνει κυρίαρχη στις μέρες μας. Η εικόνα της γυναίκας που ευχαριστιέται να κακοποιείται και να βιάζεται είναι πλέον κοινοτοπία.

Μια άλλη φεμινιστική θεωρία παρουσιάστηκε από τον Kanin[81] και είχε ως στόχο της την ερμηνεία του φαινομένου του βιασμού μεταξύ ατόμων που ήσαν από πριν γνωστά (περιπτώσεις βιασμού σε ραντεβού). Οι βιασμοί αυτού του είδους, σύμφωνα με τον Kanin, οφείλονται είτε στην αποτυχία επικοινωνίας μεταξύ των φύλων, είτε στις διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου των παρεκκλινουσών γυναικών, είτε, τέλος, στην προσδοκία του παρεκκλίνοντος ρόλου της γυναίκας.

Με βάση τη θεωρία της «αποτυχίας επικοινωνίας μεταξύ των φύλων», ο Kanin διατύπωσε την άποψη ότι πολλές φορές οι άνδρες αντιλαμβάνονται τη συμπεριφορά των γυναικών λανθασμένα. Έτσι, πολλές φορές, ενώ προηγούνται ερωτικά παιχνίδια, οι άνδρες επιθυμούν να συνεχίσουν την ερωτική πράξη, ενώ οι

78. Dworkin A. (1981), *Pornography: Men possessing women*, New York, G.P. Putnam's Sons. Brownmiller (1973), όπ. π., βλ. σημ. 34. Dworkin (1985), όπ. π., βλ. σημ. 80.

79. Dworkin (1981), όπ. π., βλ. σημ. 77. Dworkin (1985), όπ. π., βλ. σημ. 76. Russell D.E.H. (1978), «On pornography», *Chrisalis Magazine*, τόμ. spring, σ. 11-15.

80. Dworkin (1981), όπ. π., βλ. σημ. 78. Dworkin (1985), όπ. π., βλ. σημ. 77.

81. Όπ. π., βλ. σημ. 30.

γυναίκες αντιδρούν. Τότε είναι που εκδηλώνεται η επιθετική συμπεριφορά των ανδρών εναντίον τους. Από τα στοιχεία της έρευνας του Kanin προκύπτει ότι, πριν από τη βίαιη σεξουαλική επίθεση, είχαν προηγηθεί ανάμεσα στο δράστη και το θύμα: στο 7% φιλιά, στο 23% χάϊδεμα του στήθους της γυναίκας και στο 70% των περιπτώσεων χάϊδεμα των γεννητικών της οργάνων. Αυτή η συναινετική συμπεριφορά των γυναικών ήταν εύκολο να μεταφραστεί, από τους άνδρες, ως πρόκληση και πρόσκληση σε συνουσία.

Το φαινόμενο της βίαιης επιθετικής συμπεριφοράς μπορεί να προκύπτει και ως αποτέλεσμα της διαφορετικής υποκουλτούρας των ανδρών και των γυναικών, καθώς και από τη δυσκολία επικοινωνίας με βάση τον ίδιο σεξουαλικό κώδικα. Αυτό, κατά βάση, συμβαίνει σε περιστασιακά ζευγάρια που δε γνωρίζονται καλά, και συνεπώς η επιθετική συμπεριφορά είναι ευκολότερο να εκδηλωθεί.[82]

Από την άλλη μεριά, ο Kanin προσπάθησε να εξηγήσει το φαινόμενο του βιασμού με βάση τις διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου των παρεκκλινουσών γυναικών. Σύμφωνα μ' αυτό το μοντέλο, οι πληροφορίες σχετικά με το σεξουαλικό παρελθόν μιας γυναίκας έχουν ως αποτέλεσμα να προκαλούν περισσότερο υπολογίσιμες μορφές βίαιης επιθετικότητας, από μέρους των ανδρών. Εδώ, η σεξουαλική επιθετικότητα αντιμετωπίζεται ως μέσο κοινωνικού ελέγχου των γυναικών και ως μέσο εξαναγκασμού τους να ακολουθήσουν την κοινωνικά αποδεκτή σεξουαλική συμπεριφορά. Τα σεξουαλικά κίνητρα περνούν σε δευτερεύοντα ρόλο, ενώ η ανταπόδοση και η τιμωρία γίνονται κυρίαρχα. Σύμφωνα πάντα με τον Kanin, η βίαιη σεξουαλική επιθετικότητα, ως τρόπος τιμωρίας των γυναικών, είναι ένα φαινόμενο που συνδέεται περισσότερο με τους άνδρες των εργαζόμενων τάξεων.

Τέλος, σύμφωνα πάντα με τον Kanin, ο βιασμός είναι το αποτέλεσμα της προσδοκίας ενός γυναικείου παρεκκλίνοντος ρόλου. Πιο συγκεκριμένα, στα ζευγάρια, στα οποία οι άνδρες πιστεύουν ότι οι γυναίκες είναι σεξουαλικά ακόλαστες και αχαλίνωτες, μπορεί να εκδηλωθεί πολύ εύκολα βίαιη σεξουαλική επιθετικότητα από μέρους των ανδρών. Το αν η γυναίκα είναι στην πραγματικότητα ακόλαστη και αχαλίνωτη έχει πολύ μικρή σημασία. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι ο άνδρας πιστεύει ότι είναι.

82. Όπ. π., βλ. σημ. 30.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας του Kanin, βρέθηκε ότι τα άτομα που είχαν βιάσει, δικαιολόγησαν τη συμπεριφορά τους με βάση την κακή εικόνα που είχαν για τα θύματά τους, τα οποία χαρακτήρισαν ως πόρνες, του δρόμου, αχαλίνωτες, κ.λπ.. Σύμφωνα με τον Kanin, η σεξουαλική ασυδοσία της γυναίκας - πραγματική ή φανταστική- προκαλεί τον άνδρα-συνοδό της να απαιτεί τις σεξουαλικές της υπηρεσίες.

Μια άλλη θεωρητική προσέγγιση των υποθέσεων μεταξύ γνωστών ατόμων (περιπτώσεις βιασμού σε ραντεβού) έγινε από τους Weis και Borges.[83] Μια κοινά αποδεκτή κοινωνική σύμβαση θέλει τον άνδρα να είναι αυτός που θα αρχίσει τη σεξουαλική δραστηριότητα, ενώ τη γυναίκα τη θέλει παθητική. Έτσι, στο πρώτο ραντεβού, η γυναίκα περιμένει τα σημάδια εκείνα που θα την κάνουν να πιστέψει πως είναι επιθυμητή στον άνδρα που τη συνοδεύει. Αν αυτός δε δώσει αυτά τα σημάδια, η γυναίκα θα ερμηνεύσει αυτή τη συμπεριφορά του με δύο τρόπους: ή ότι ο άνδρας είναι ομοφυλόφιλος ή ότι αυτή δεν είναι επιθυμητός ερωτικός στόχος. Οι άνδρες, προκειμένου να προλάβουν την πρώτη εκδοχή, που είναι μειωτική για τον ανδρισμό τους, εκδηλώνουν βίαιη σεξουαλική επιθετικότητα που σοκάρει και εκπλήσσει τη γυναίκα. Έτσι, ενώ η γυναίκα συμφωνεί με το στόχο (ερωτική συνομιλία), διαφωνεί με τα μέσα (βίαιη επιθετικότητα), και συνεπώς αντιστέκεται στην ερωτική πράξη και ορίζει το συμβάν ως βιασμό ή απόπειρα βιασμού. Συνεπώς, από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο βιασμός, στις περιπτώσεις ραντεβού, είναι το αποτέλεσμα της αποτυχίας υιοθέτησης ενός κώδικα επικοινωνίας ανάμεσα στο δράστη και το θύμα.

Η σύνδεση της αρρενωπότητας με την ενεργητικότητα και τη δύναμη και της θηλυκότητας με την παθητικότητα και την υποταγή έχει δημιουργήσει μια ευρέως αποδεκτή αντίληψη της σεξουαλικότητας, στην οποία ο άνδρας αναμένεται να είναι το ενεργητικό και η γυναίκα το παθητικό υποκείμενο, αναμένεται, δηλαδή, ο άνδρας να επιχειρεί να ξελογιάσει και να παρασύρει και η γυναίκα να ξελογιάζεται και να παρασύρεται.[84] Συνεπώς, όσο τα άτομα κοινωνικοποιούνται μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, τόσο περισ-

83. Weis και Borges (1973), όπ. π., βλ. σημ. 72, σ. 114.

84. LeVine S. και J. Koenig (1980), *Why men rape: Interviews with convicted rapists*, Torondo, Canada, MacMillan, σ. 4.

σότερο μαθαίνουν ν' αντιμετωπίζουν τη σεξουαλικότητα με βάση τις παραπάνω αρχές, δηλαδή τόσο περισσότερο μαθαίνουν να είναι βιαστές και θύματα βιασμού.[85]

Η παραπάνω άποψη μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι όσο περισσότερο μερικοί άνδρες παραμένουν προσκολλημένοι σε παραδοσιακές και συντηρητικές στάσεις σχετικά με το ρόλο των φύλων, τόσο πιθανότερο είναι να εκδηλώσουν επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά.[86] Η μελέτη του Kanin[87] πρόσφερε υποστήριξη στην παραπάνω υπόθεση. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι οι άνδρες που είναι προσκολλημένοι σε διπλά κριτήρια, με βάση τα οποία προσδιορίζουν την ανδρική και τη γυναικεία συμπεριφορά, είναι πιθανότερο να εκδηλώσουν επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά.

Από την άλλη μεριά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι παραδοσιακές στάσεις και οι συντηρητικές απόψεις, σχετικά με το ρόλο των φύλων, προσφέρουν τη βάση για τη δικαιολόγηση της βίαιης ανδρικής επιθετικής συμπεριφοράς. Έτσι, έχει δημιουργηθεί ο μύθος του άνδρα που δεν μπορεί να ελέγξει την παρορμητική, σεξουαλική του συμπεριφορά, η οποία πηγάζει από την προκλητική συμπεριφορά των γυναικών και έχει ως λογική της κατάληξη το βιασμό.

Από την έρευνα της Alder[88] βρέθηκε να υπάρχει μια σημαντική σχέση ανάμεσα στη βίαιη σεξουαλική επιθετικότητα και στις στάσεις των βιαστών απέναντι στις γυναίκες. Για παράδειγμα, στάσεις όπως: «κάθε γυναίκα, που πηγαίνει μόνη της σε μπαρ, αξίζει οτιδήποτε της συμβεί» και «οι περισσότερες γυναίκες ευχαριστιούνται το βιασμό τους», βρέθηκε να συνδέονται έντονα με την εκδήλωση βίαιης σεξουαλικής επιθετικότητας των φορέων τους.

4. ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Αν και οι ανθρωπολογικές θεωρίες εντάσσονται στις ευρύτερες κοινωνιολογικές, κρίθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν ξεχωριστά, λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν, αφού κάνουν συγκρίσεις

85. McCaghy (1976), όπ. π., βλ. σημ. 66. Griffin (1977), όπ. π., βλ. σημ. 34. Brownmiller (1975), όπ. π., βλ. σημ. 34. Weis και Borges (1973), όπ. π., βλ. σημ. 75.

86. Όπ. π., βλ. σημ. 25.

87. Όπ. π., βλ. σημ. 30.

88. Όπ. π., βλ. σημ. 25, σ. 326.

ανάμεσα σε φυλές διαφορετικών πολιτισμών, οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετικούς δείκτες βιασμού.

Οι ανθρωπολόγοι αποτέλεσαν την πρώτη ακαδημαϊκή ομάδα που συνέδεσε αποκλειστικά το βιασμό με την κοινωνική δομή.[89] Για παράδειγμα, ο LeVine[90] παρουσίασε τη θεωρία του «διαφορικού κοινωνικού ελέγχου», σύμφωνα με την οποία ο διαφορετικός κοινωνικός έλεγχος που ασκείται στα δύο φύλα και η ακόλουθη αποστέρηση, που γεννά, αποτελούν γενεσιουργούς παράγοντες βιασμού.

Η θεωρία αυτή συνέδεσε τα ποσοστά βιασμού, που καταγράφηκαν μεταξύ των Gusii (φυλής της νοτιοδυτικής Kenya), με τη διασεξουαλική σύγκρουση, υποστηριζόμενη από μια κοινωνική δομή η οποία ενθαρρύνει τους άνδρες να καθυποτάξουν βίαια τις γυναίκες στις σεξουαλικές τους επιθυμίες. Αξίζει να τονιστεί ότι η φυλή των Gusii παρουσιάζει εκπληκτικά υψηλά ποσοστά βιασμού, τα οποία, σύμφωνα με συντηρητικές μετρήσεις, είναι τέσσερις έως πέντε φορές υψηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά των Η.Π.Α..[91] Σύμφωνα με τον LeVine, οι γάμοι στη φυλή των Gusii θεωρούνται ως διεκδικήσεις μεταξύ των φυλών και περιλαμβάνουν βία. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι άνδρες θα πρέπει να αποκτήσουν σύζυγο από μια άλλη -συνήθως εχθρική- φυλή, λόγω των κανόνων της φυλής που απαγορεύουν την ενδογαμία (απαγόρευση σύναψης γάμου μεταξύ των μελών της ίδιας φυλής).

Στην περίπτωση των Gusii, βρέθηκε να ενυπάρχουν τέσσερα χαρακτηριστικά, που, σύμφωνα με τον LeVine, παρατηρούνται σε όλες τις κοινωνίες που παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά βιασμού. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα παρακάτω: i) οι επίσημοι και αυστηροί περιορισμοί στις εξωγαμικές σεξουαλικές σχέσεις των γυναικών, ii) οι έντονες σεξουαλικές αναστολές από μέρους των γυναικών, iii) τα οικονομικά και άλλα εμπόδια στο γάμο που παρατείνουν, σε αρκετούς άνδρες, το χρονικό διάστημα που είναι

89. LaFree G.D. (1989), *Rape and criminal justice: The social construction of sexual assault*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, κεφ. 4, σ. 22.

90. LeVine R.A. (1959), «Gusii sex offenses: A study in social control», *American Anthropologist*, τόμ. 61, σ. 965-990.

91. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι Η.Π.Α. θεωρούνται χώρα με πολύ υψηλά ποσοστά βιασμού, και έχει υπολογιστεί ότι διαπράττεται ένας βιασμός κάθε πέντε λεπτά.

ανύπαντροι μέχρι την ηλικία των τριάντα ετών και iv) η απουσία του φυσικού διαχωρισμού των φύλων. Τα τέσσερα παραπάνω χαρακτηριστικά που διέκρινε ο LeVine είναι αναγκαίες, αλλά όχι επαρκείς, συνθήκες για υψηλά ποσοστά βιασμού, αφού τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να παρατηρηθούν και σε κοινωνίες με υψηλά ποσοστά πορνείας ή άλλες εναλλακτικές λύσεις της σεξουαλικής αποστέρησης.[92]

Όπως στις περισσότερες θεωρίες, έτσι και σ' αυτή, το κύριο μεθοδολογικό πρόβλημα ήταν ότι στηρίχθηκε σε ερευνητικά δεδομένα που ελήφθησαν από την αστυνομία και τα οποία παρουσιάζουν μια διαφορετική εικόνα του βιασμού, του βιαστή και του θύματος. Συνεπώς, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα υψηλά ποσοστά βιασμού, στη φυλή των Gusii, δεν είναι αποτέλεσμα του διαφορετικού κοινωνικού ελέγχου των δύο φύλων, αλλά της μεγαλύτερης προθυμίας των θυμάτων για αναφορά του εγκλήματος στην αστυνομία. Άρα, οι υψηλοί δείκτες του επίσημα καταγεγραμμένου βιασμού μπορεί να σημαίνουν μικρό σκοτεινό αριθμό για το συγκεκριμένο έγκλημα και τίποτε άλλο. Μόνο με θυματολογικού περιεχομένου έρευνες θα μπορέσουμε να προσεγγίσουμε την πραγματική εικόνα του βιασμού και να προτείνουμε εγκυρότερα θεωρητικά μοντέλα.

Από την άλλη πλευρά, έχει βρεθεί ότι υπάρχουν κοινωνίες στις οποίες ο βιασμός είναι ένα άγνωστο φαινόμενο. Σύμφωνα με τη Margaret Mead (βλ. Block και Geis[93]), οι Arapesh (φυλή που κατοικεί στα ορεινά της Νέας Γουϊνέας) δεν γνωρίζουν τίποτε άλλο για το βιασμό, πέρα από το γεγονός ότι αυτός αποτελεί μια δυσάρεστη συνήθεια της φυλής των Nugum, που κατοικεί στα νοτιο-ανατολικά τους. Σύμφωνα με τη Mead, οι Arapesh δεν έχουν κάποιες ιδιαίτερες αντιλήψεις περί ανδρικής φύσης, πράγμα που θα έκανε το φαινόμενο του βιασμού κατανοητό. Συνεπώς, από τα παραπάνω, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι οι κοινωνίες, που δεν διέπονται από στερεοτυπικές αντιλήψεις και στάσεις σχετικά με το ρόλο των φύλων, είναι κοινωνίες που δεν έχουν υψηλά ποσοστά βιασμού ή που αγνοούν εντελώς τη συγκεκριμένη βίαιη συμπεριφορά.

92. Block H.A. και G. Geis, *Man, crime and society*, Random House, New York, σ. 248-257.

93. Όπ. π., βλ. σημ. 92, σ. 252.

Οι ανθρωπολογικές έρευνες πάνω στους Ινδιάνους Cheyenne[94] και τους Mangia της Ωκεανίας[95] συμπέραναν ότι οι άνδρες μερικές φορές χρησιμοποιούν τον ομαδικό βιασμό ως τιμωρία εναντίον των άπιστων συζύγων. Ένα πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η έρευνα της Sanday,[96] σχετικά με το βιασμό στις φυλετικές κοινωνίες. Η Sanday διέκρινε τις κοινωνίες σε κοινωνίες «με τάση βιασμού» και στις «ελεύθερες βιασμού» και συμπέρανε ότι, στις κοινωνίες με τάσεις βιασμού, οι γυναίκες έχουν ελάχιστη δύναμη και δε συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης των δημοσίων αποφάσεων. Συνεπώς, βλέπουμε ότι ο βιασμός αποτελεί ένα μέσο άσκησης άτυπου κοινωνικού ελέγχου, για τις γυναίκες που παρουσιάζουν παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά, και χαρακτηρίζει, κατά κύριο λόγο, τις ανδροκρατούμενες κοινωνίες, στις οποίες ο γυναικείος λόγος είναι αμελητέος για τη δημόσια ζωή.

5. ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Οι παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν σε μεγάλο βαθμό αγνοήσει το ρόλο του θύματος στην εξήγηση του εγκλήματος του βιασμού. Το θύμα του εγκλήματος υπήρξε αγνοημένο μέχρι και τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, οπόταν η θυματολογία (θυματοκεντρική προσέγγιση του εγκλήματος) έδωσε νέα πνοή και προοπτική στην επιστήμη της εγκληματολογίας. Το θύμα του βιασμού δεν είναι αμέτοχο στο έγκλημα. Συμμετέχει ενεργά, δηλαδή μπορεί να επιταχύνει ή να επιβραδύνει τη διάπραξη του εγκλήματος, να τη διευκολύνει ή να τη δυσκολέψει, να «προκαλέσει» το έγκλημα ή να το αποφύγει, να το καταστήσει λιγότερο ή περισσότερο ανώδυνο, να το καταγγείλει στην αστυνομία ή να το κρατήσει στο σκοτάδι, κ.λπ.. Συνεπώς, μια σύγχρονη θεωρητική προσέγγιση του εγκλήματος του βιασμού δεν μπορεί να αγνοήσει τη θυματοδογματική του διάσταση.

Από την άλλη μεριά, η εξήγηση του εγκλήματος του βιασμού απαιτεί τη διεξαγωγή ευρείας (διακρατικής και διαφυλετικής)

94. Hoebel E.A. (1954), *The law of primitive man*, Cambridge, Mass., Harvard University Press.

95. Marshall D. S. και R. C. Suggs, eds (1971), *Human sexual behavior: Variations in the ethnographic spectrum*, New York, Basic Books.

96. Sanday P.R. (1981), *Female power and male dominance: On the origins of sexual inequality*, New York, Cambridge University Press.

θυματολογικού περιεχομένου έρευνας. Το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η κοινωνική έρευνα, αναφορικά με τη μελέτη του εγκλήματος του βιασμού, είναι η παραμόρφωση της πραγματικής εικόνας του φαινομένου, έτσι όπως καταγράφεται από τις επίσημες αστυνομικές, δικαστικές και σωφρονιστικές στατιστικές, που οφείλεται στα πολύ μικρά ποσοστά αναφοράς του συγκεκριμένου εγκλήματος στις διωκτικές αρχές. Έχει αποδειχθεί -από ευρεία θυματολογικού περιεχομένου έρευνα- ότι σ' έναν πληθυσμό 1.000 φοιτητριών ελληνικού πανεπιστημίου βρέθηκαν 116 θύματα απόπειρας ή τετελεσμένου βιασμού, από τα οποία μόνο τα 7 (6%) κατήγγειλαν το έγκλημα στην αστυνομία, ενώ μόνο μία υπόθεση έφτασε στο ακροατήριο.[97] Τα παραπάνω ερευνητικά αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι οι έρευνες για το έγκλημα του βιασμού που στηρίζονται στα διαθέσιμα -από την αστυνομία και τα δικαστήρια- επίσημα στοιχεία δεν καταγράφουν την πραγματική εικόνα των υποθέσεων βιασμού, αλλά την εικόνα των υποθέσεων που φτάνουν στην αστυνομία και τα δικαστήρια, η οποία είναι παραμορφωτική της πραγματικότητας[98] και δεν μπροεί να αποτελέσει αξιόπιστη βάση θεμελίωσης μιας θεωρίας εξήγησης του συγκεκριμένου εγκλήματος.

Απαραίτητη, επίσης, κρίνεται η διάκριση των υποθέσεων βιασμού με βάση τη σχέση γνωριμίας δράστη και θύματος. Το έγκλημα του βιασμού μπορεί να είναι το αποτέλεσμα παρεξηγήσεων και παρερμηνειών της συμπεριφοράς των δρώντων υποκειμένων. Υποθέτουμε ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί το ίδιο θεωρητικό μοντέλο εξήγησης των υποθέσεων βιασμού μεταξύ γνωστών και μεταξύ άγνωστων ατόμων. Ενώ στην πρώτη περίπτωση θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για την αποτυχία εφαρμογής ενός κώδικα σεξουαλικής επικοινωνίας του δράστη με το θύμα του, στη δεύτερη μια τέτοια ερμηνεία φαντάζει ανυπόστατη.

Τέλος, ο βιασμός μπορεί να είναι μια ακραία εκδήλωση που οφείλεται: i) στον σεξουαλικό αποκλεισμό μιας μερίδας του πληθυσμού από φυσιολογικές-συναινετικές σεξουαλικές σχέσεις, η οποία βιώνει συναισθήματα αποστέρησης σε μια κοινωνία αφθονίας σεξουαλικών μηνυμάτων και ερεθισμάτων (ανομική σεξουαλικότητα),

97. Τσιγκρής Άγγ. (1996), *Βιασμός. Το αθέατο έγκλημα*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.

98. Όπ. π., βλ. σημ. 97.

ii) στην ψυχοπαθολογική προσωπικότητα ορισμένων βιαστών, iii) στις βιολογικο-ορμονικές διαταραχές από τις οποίες ενδεχομένως μπορεί να πάσχουν, iv) στις πολιτισμικές αξίες που ευδοκιμούν σε μια κοινωνία αναφορικά με το ρόλο των δύο φύλων, v) στο βαθμό σεξουαλικής καθυστέρησης ή προόδου μιας κοινωνίας, vi) στην έκταση και το βαθμό των κοινωνικών ανισοτήτων στα πλαίσια μιας κοινωνίας, κ.λπ..

Κοντολογίς, προκειμένου να είμαστε σε θέση να προτείνουμε ένα αξιόπιστο θεωρητικό μοντέλο ερμηνείας της συγκεκριμένης εγκληματικής συμπεριφοράς, απαιτούνται: 1) διεπιστημονική και πολυπαραγοντική προσέγγιση, 2) συνεκτίμηση των ρόλων του δράστη και του θύματος, 3) θυματολογικού περιεχομένου έρευνες και 4) τυπολογία των υποθέσεων βιασμού με βάση το βαθμό γνωριμίας δράστη και θύματος.